

Piotr Szkutnik

Regionalny poradnik genealogiczny - treść oraz przydatność do badań metryk i akt stanu cywilnego parafii rzymskokatolickich w gminie Uniejów

Biuletyn Uniejowski nr 2, 125-137

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Piotr SZKUTNIK*

**REGIONALNY PORADNIK GENEALOGICZNY
– TREŚĆ ORAZ PRZYDATNOŚĆ DO BADAŃ METRYK I AKT STANU
CYWILNEGO PARAFII RZYMSKOKATOLICKICH
W GMINIE UNIEJÓW**

Treści zapisów metryk staropolskich (XVI–XVIII w.) prowadzonych w języku łacińskim, początkowo była zwięzła¹. Była to rejestracja udzielanych wiernym sakramentów. Z czasem metryki, prowadzone bardziej starannie i systematycznie (szczególnie pod koniec XVIII w.), zawierały coraz więcej danych przydatnych zwłaszcza w badaniach genealogicznych². Metryki z terenu gminy Uniejów mają standardowy zapis, zwykle stosowany też w innych regionach kraju. Metryki staropolskie zapisywano najczęściej w postaci krótkich notatek³.

Zaprowadzone w 1808 r. akta stanu cywilnego zawierają więcej danych. Były one sporządzane po polsku, a w latach 1868–1915 w języku rosyjskim. W przypadku akt stanu cywilnego urzędnicy zapisując wymagane informacje musieli stosować się do obowiązujących przepisów. Skuteczniejszy nadzór administracji nad poprawnością prowadzenia akt stanu cywilnego spowodował, że są one bardziej wiarygodnym źródłem (szczególnie pod względem kompletności zapisów) od metryk staropolskich⁴.

* Piotr Szkutnik, dr, adiunkt, Katedra Historii Historiografii i Nauk pomocniczych Historii, Wydział Filozoficzno-Historyczny Uniwersytetu Łódzkiego, 90-219 Łódź, ul. Kamińskiego 27a.

¹ Przepisy prawa kościelnego oraz świeckiego regulujące prowadzenie metryk i akt stanu cywilnego omówiono w poprzednim artykule, zob. P. Szkutnik, *Regionalny poradnik genealogiczny – stan zachowania ksiąg metrykalnych parafii rzymskokatolickich w gminie Uniejów*, „Biuletyn Uniejowski” 2012, 1, s. 177–188.

² Treść metryk szczegółowo omawia m.in.: I. Gieysztorowa, *Wstęp do demografii staropolskiej*, Warszawa 1976, s. 210–217.

³ W niektórych regionach kraju stosowano zapis tabelaryczny. Zob. np.: P. Szkutnik, *Długowieczni mieszkańcy parafii Opole Lubelskie w końcu XVIII wieku w świetle metryk pochówków (pogrzebów)*, [w:] *Spoleczno-gospodarcze uwarunkowania i konsekwencje wydłużania życia ludzkiego w Europie Środkowej w czasach nowożytnych. Zielonogórskie spotkania z demografią 2*, red. H. Kurowska, Zielona Góra 2011, s. 125–147.

⁴ Szczegółowe regulacje zob. m.in.: *Przepisy dotyczące aktów stanu cywilnego w Królestwie Polskim to jest: wypis z księgi I. Kodexu cywilnego, postanowienie xięcia namiestnika królewskiego i wzory do zapisywania aktów*, Warszawa 1826; *O aktach stanu cywilnego pismo z polecenia jasnie wielmożnego radcy tajnego P. Muchanow dyrektora głównego prezydującego w kommissyi*

Prezentując strukturę zapisów metrykalnych w niniejszym artykule rozbito ją na poszczególne, dające się wyróżnić elementy.

TREŚĆ METRYK KOŚCIELNYCH

Kościelne metryki łacińskie w parafiach gminy Uniejów mają postać krótkich narracyjnych zapisów zamieszczanych w księdze w układzie chronologicznym z numeracją ciągłą w obrębie roku⁵. Zawierają zwykle następujące dane:

Metryka chrztu:

- 1) data chrztu (od XVIII w. czasem także urodzenia), miejsce urodzenia,
- 2) imię (imiona), płeć dziecka,
- 3) imiona, nazwiska, status (czasem zawód, funkcja), stwierdzenie o zgodności z prawem związku, [miejsce zamieszkania]⁶ rodziców,
- 4) imiona, nazwiska, status (czasem zawód, funkcja), (rzadko stan cywilny, np. chrestnej – panny), miejsce zamieszkania rodziców chrzestnych,
- 5) imię (imiona), nazwisko, funkcja celebrującego obrzęd duchownego.

Przykład:

Ad 1) 6 stycznia 1781 r., Spycimierz,

Ad 2) Kacper,

Ad 3) Józef i Katarzyna Wieckowscy, pracowici (chłopi), w związku małżeńskim zgodnym z prawem, [Spycimierz],

Ad 4) Waclaw Modrzejowski, sławetny (średniozamożny rzemieślnik – mieszczanin) i Salomea Wesołoska, oboje z miasta Uniejowa,

Ad 5) Wawrzyniec Wieczorkiewicz, mansjonarz kolegiaty uniejowskiej⁷ (zob. ryc. 1)⁸.

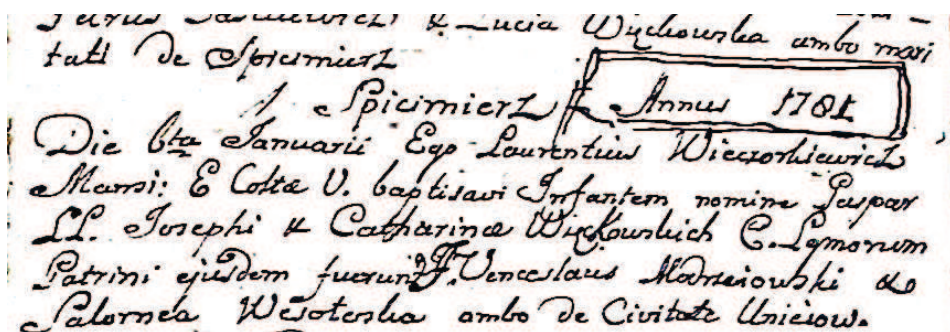
rządowej spraw wewnętrznych i duchownych dla użytku osób utrzymujących akta stanu cywilnego ułożone, Warszawa 1858; *Podręcznik dla użytku osób utrzymujących akta stanu cywilnego*, Płock 1894; A. Rzewski, I. Szwarcman, *Przewodnik dla urzędów stanu cywilnego uzupełniony tekstami obowiązujących na wszystkich ziemiach polskich ustaw, rozporządzeń i okólników oraz wzorami aktów i formularzy*, Łódź 1923; J. J. Litauer, W. Przedpełski, *Prawo cywilne obowiązujące na obszarze b. kongresowego Królestwa Polskiego*, Warszawa 1930; S. Nowakowski, *Przepisy o aktach stanu cywilnego na terenie b. Królestwa Kongresowego dla wyznań chrześcijańskich*, Zduńska Wola 1932.

⁵ Numeracje metryk staropolskich zwykle wprowadzano dopiero w XIX w.

⁶ Znajdująca się na początku metryki chrztu nazwa miejscowości oznacza miejsce zamieszkania rodziców i jednocześnie miejsce urodzenia dziecka.

⁷ Mansjonarze kolegiaty uniejowskiej stanowili kolegium niższego duchowieństwa. Zajmowali się duszpasterstwem w Uniejowie. W kolegiacie opiekowali się ołtarzem różańcowym. Uposażenie mansjonarzy stanowiło m.in. probostwo w Spycimierzu. Zob.: W. Kujawski, *Rola instytucji kościelnych w życiu miasta*, [w:] *Uniejów. Dzieje miasta*, J. Szymczak, Łódź–Uniejów 1995, s. 388–389.

⁸ Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna [dalej: WMBP] im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Łodzi, Dział zbiorów specjalnych, Akta Urzędnika Stanu Cywilnego. Księga 3 aktów: urodzeń, zaślubin i zejścia parafii w Spicimierzu, pow. turecki 1723–1799, chrzty, 1781, nr 1, rkps LXXV/5, k. 34.

Ryc. 1. Metryka chrztu Kacpra Wieckowskiego z 1781 r.

Źródło: WMBP im. MJP w Łodzi, Dział zbiorów specjalnych, Akta USC. Księga 3 aktów: urodzeń, zaślubin i zejścia parafii w Spicimierzu, pow. turecki 1723–1799, chrzty, 1781, nr 1, rps LXXV/5, k. 34

Metryka ślubu:

- 1) data ślubu, [miejsce]⁹ oraz (od XVIII w.) daty zapowiedzi,
- 2) imiona, nazwiska, status (czasem zawód, funkcja), stan cywilny (np. kawaler, wdowa), miejsca zamieszkania nowożeńców,
- 3) imiona, nazwiska, status (czasem zawód, funkcja), miejsca zamieszkania świadków,
- 4) imię (imiona), nazwisko, funkcja celebrującego obrzęd duchownego.

Na początku XIX w. dane w metrykach ślubu są poszerzane (choć nie wszędzie¹⁰) o wiek nowożeńców i imiona ich rodziców.

Przykład:

Ad 1) 26 listopada 1696 r. [Uniejów],

Ad 2) Albert Mazio, sławetny, krawiec, mieszczanin uniejowski i Konstancja Żelczanka, sławetna z miasteczka Uniejów,

Ad 3) Jan Kosczyński vice wójt uniejowski i Antoni Głowacki¹¹, Kazimierz Lutomirski sławetni mieszczanie uniejowscy,

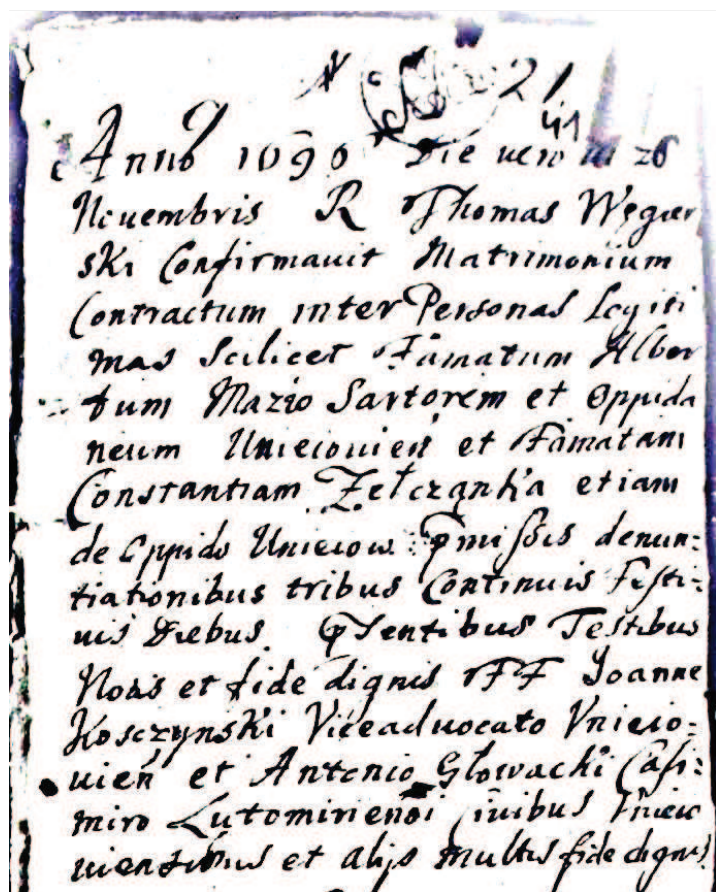
Ad 4) Tomasz Węgorowski wielebny (prałat)¹² (zob. ryc. 2).

⁹ Miejszem ślubu był kościół parafialny, dla którego prowadzono księgę metrykalną, w tym przypadku w Uniejowie.

¹⁰ Informacje o wieku i rodzicach nowożeńców podaje na początku XIX w. księga ślubów parafii Wielenin, natomiast księga z parafii Uniejów nie zawiera tych danych. Zob.: Archiwum Diecezjalne we Włocławku [dalej: ADW], Księgi Metrykalne [dalej: KM] par. Wielenin, Księga ślubów 1803–1866, sygn. 7; ADW, KM par. Uniejów, Księga urodzonych, ślubów i zgonów 1786–1808, sygn. 80.

¹¹ Jan Kosczyński to jeden z dłużej urzędujących wójtów uniejowskich (1688–1708 z przerwami), Antoni Głowacki był następnie burmistrzem Uniejowa (1697–1698 i 1708–1710). Zob.: H. Żerek-Kleszcz, *Dzieje miasta w XVII i XVIII wieku*, [w:] *Uniejów. Dzieje miasta...*, s. 147–148.

¹² ADW, KM par. Uniejów, Księga ślubów 1648–1696, 1696, nr 9, sygn. 73, s. 41.

Ryc. 2. Metryka ślubu Alberta Mazio i Konstancji Żelczanki z 1696 r.

Źródło: ADWl, KM par. Uniejów, Księga ślubów 1648–1696, 1696, nr 9, sygn. 73, s. 41

Metryka zgonu:

- 1) data, miejsce zgonu (zamieszkania) i pochówku,
- 2) imię, nazwisko, status (zawód), stan cywilny, przyjęte sakramenty, (od XVIII w. przyczyna zgonu), wiek zmarłego,
- 3) w przypadku osób stanu wolnego (dzieci, młodzież) imiona, nazwiska, status rodziców (w XVIII w. zwykle ojca)¹³.

Przykład:

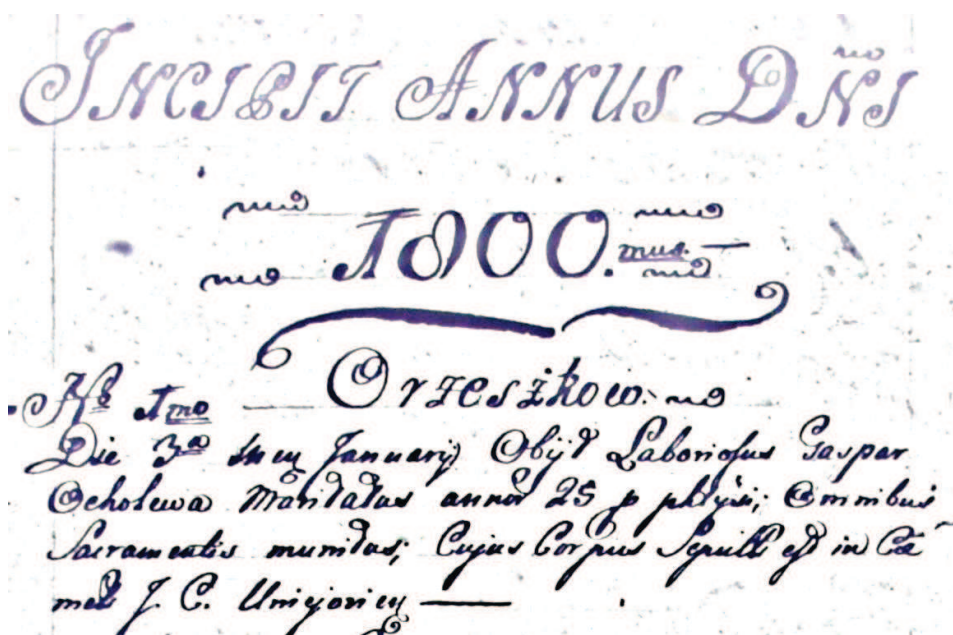
Ad 1) 3 stycznia 1800 r., Orzeszków, cmentarz kolegiaty uniejowskiej,

Ad 2) Kacper Ocholewa, pracowity, żonaty, otrzymał wszystkie sakramenty, gruźlica płuc (suchoty), żył 25 lat (zob. ryc. 3),

Ad 3) brak¹⁴.

¹³ C. Kukło, *Demografia Rzeczypospolitej przedrozbiorowej*, Warszawa 2009, s. 100–101.

¹⁴ ADWl, KM par. Uniejów, Księga chrztów, ślubów, zgonów 1786–1808, 1800, zgony, nr 1, sygn. 80, s. 641.

Ryc. 3. Metryka zgonu Kacpra Ocholewy z 1800 r.

Źródło: ADWI, KM par. Uniejów, Księga chrztów, ślubów, zgonów 1786–1808, 1800, zgony, nr 1, sygn. 80, s. 641

Liczba danych zawartych w metrykach jest zmienna w przeciągu kilku wieków. Wymienione wyżej informacje nie zawsze znajdują się w metrykach, czego dowodzą chociażby przytoczone przykłady. Zróznicowane podejście twórców metryk rzutowało na ich ciągłość i objętość.

Księgi parafialne wyposażone są czasem w sumariusze (np. Uniejów i Wieleń). Rejestry te ułatwiają wyszukiwanie metryk, a nawet stanowią, ze względu na szczegółowość, satysfakcjonujący genealoga ekwiwalent oryginału.

TREŚĆ AKT STANU CYWILNEGO

Akta stanu cywilnego, podobnie jak metryki kościelne są zapisywane i numerowane w układzie chronologicznym. Dla danego roku mają zwykle indeksy alfabetyczne. Na omawianym obszarze akta te rejestrowano w postaci zapisów narracyjnych, choć bardziej rozbudowanych od kościelnych, o następującej treści:

Akt urodzenia:

- 1) godzina, data i miejsce urodzenia oraz zgłoszenia narodzin, ponadto ceremonii chrztu (od 1826 r.) zwykle przeprowadzanej w dniu zgłoszenia,
- 2) imię (imiona), płeć dziecka,
- 3) imiona, nazwiska, wiek, zawód (status), miejsce zamieszkania rodziców, dane ojca jako zgłaszającego (choć nie zawsze) narodziny były opisane dokładniej niż matki, dla której podawano zwykle jedynie wiek),

- 4) imiona, nazwiska, wiek, zawód (status), miejsce zamieszkania świadków,
- 5) imię, nazwisko, funkcja urzędnika stanu cywilnego oraz jego podpis wraz z podpisami wymienionych w akcie, o ile umieli pisać (bardzo rzadko),
- 6) imiona i nazwiska rodziców chrzestnych (od 1826 r.).

Przykład:

Ad 1) godz. 4 popołudniu, 13 maja 1821 r., Wielenin; godz. 10 rano, 14 maja 1821 r., Wielenin,

Ad 2) Jan Nepomucen, płci męskiej,

Ad 3) Paweł Karaś lat 19, komornik zamieszkały w Wieleninie pod nr 42, Anastazja Bednarkowna lat 36 [sic!],

Ad 4) Jan Wroński, gospodarz w Wieleninie, lat 30 i Piotr Mrożewicz, sługa kościelny, lat 60.

Ad 5) Marcin Hawełkiewicz, zastępca urzędnika stanu cywilnego gminy Wielenin, który podpisał akt informując o niepiśmienności wymienionych w akcie (zob. ryc. 4),

Ad 6) brak w tym okresie¹⁵.

Wielentn

W roku Czynnego Armeńskiego Dwudziestego pierwszego dnia
 czterdziętego miesiąca Maja O godzinie dziesiątej rano Przedstaw
 Marcin Hawełkiewicz zastępcą Urzędnika Stanu Cywilnego
 w Gminie Wielenińskiej, Powiatu Włoskiego, w Województwie Kalif.
 Jan, Paweł i Jan Karol Karasiewicz lat dziewięć na dzień
 ten urodził się w Wieleninie pod numerem czterdziestym drugim i o
 Karol Jan Dzieci płci Męskiej które się urodził na dzień dziesiąty
 tego tego miesiąca i roku, o godzinie czwartej po południu. Opisał
 ojciec iż jest zdrowym dzieckiem, i Anastazję Bednarkównę matkę
 lat trzynastu i sześcioletnią małżonką. Wyrozumiał iż jest nadal miłymi
 Jan Nepomucen. Co uczynił gospodarz Oświadczenia i oświadcza
 oświadczenia w przytomności Jana Wronskiego gospodarza w Wieleninie
 ośmiu lat i siedemdziesięciu lat trzynastu i sześcioletnią matkę
 lat dziewięć i sześcioletnią matkę Karasia. Co czyni informujący po pro
 wstaniu onego stawiając przeciw Niezgodnie z tym stawiając po
 wstaniu onego stawiając przeciw Niezgodnie z tym stawiając po
 wstaniu onego stawiając przeciw Niezgodnie z tym stawiając po

Ryc. 4. Akt urodzenia Jana Nepomucena Karasia z 1821 r.

Źródło: APPoK, USC Wielenin, 1821, urodzenia, nr 36

Akt ślubu:

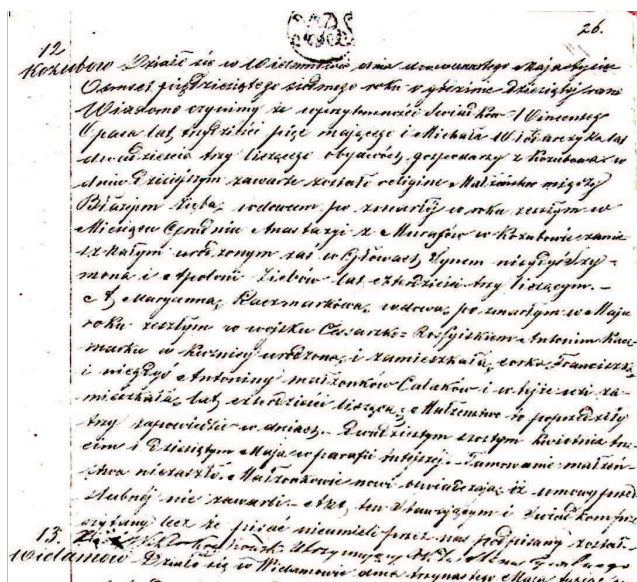
- 1) godzina, data, miejsce ślubu i zapowiedzi,
- 2) imiona, nazwiska, wiek, zawód (status, funkcja, źródło utrzymania), stan cywilny (czasem imię, nazwisko, miejsce i data zgonu poprzedniego małżonka), miejsca urodzenia i zamieszkania nowożeńców,

¹⁵ Archiwum Państwowe Poznań oddział Konin [dalej: APPoK], Urząd Stanu Cywilnego [dalej: USC] Wielenin, 1821, urodzenia, nr 36.

- 3) imiona, nazwiska, miejsca zamieszkania, zawód (status) rodziców nowożeńców, z informacją o obecności i zezwoleniu na ślub lub ich ewentualnym wcześniejszym zgonie,
- 4) imiona, nazwiska, wiek, zawód (status), miejsce zamieszkania świadków, z ewentualnym podaniem związków rodzinnych z nowożeńcami (informacja zamieszczana głównie w aktach z lat 1808–1825 r.),
- 5) informacja o zawartej lub nie zawartej umowie przedślubnej (intercyzie),
- 6) imię, nazwisko, funkcja urzędnika stanu cywilnego oraz jego podpis wraz z podpisami wymienionych w akcie, o ile umieli pisać (bardzo rzadko).

Przykład:

- Ad 1) godz. 10 rano, 12 maja 1857 r., Wilamów; 26 kwietnia, 3 i 10 maja 1857 r., Wilamów,
- Ad 2) Błażej Zięba, lat 43, wdowiec po zmarłej w grudniu 1856 r. Anastazji z Murajów, urodzony w Głowach, zamieszkały w Kozubowie; Marianna Kaczmarska, lat 40, wdowa po zmarłym w maju 1856 r. w wojsku cesarsko-rosyjskim Antonim Kaczmarskim, urodzona i zamieszkała w Kuźnicy,
- Ad 3) zmarli Szymon i Apolonia Ziębowie; żyjący wówczas Franciszek i zmarła Antonina małżonkowie Calakowie,
- Ad 4) Wincenty Opas lat 35 i Michał Włodarczyk lat 23, gospodarze z Kozubowa,
- Ad 5) nie została zawarta,
- Ad 6) ks. Wiktor Krąkowski, utrzymujący akta stanu cywilnego, który podpisał akt informując o niepiśmienności wymienionych w akcie¹⁶ (zob. ryc. 5).

Ryc. 5. Akt ślubu Błażeja Zięby i Marianny Kaczmarskiej z 1857 r.
Źródło: APL, USC Wilamów, 1857, śluby, nr 12

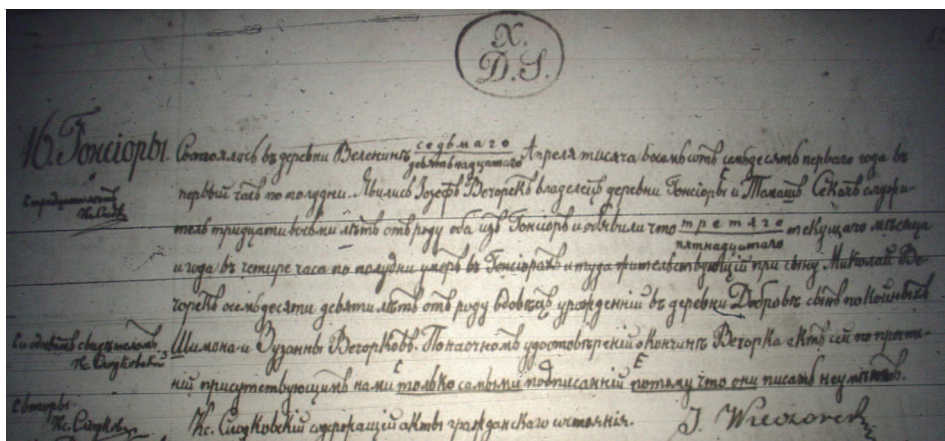
¹⁶ Archiwum Państwowe w Łodzi [dalej: APL], USC Wilamów, 1857, śluby, nr 12.

Akt zgonu:

- 1) godzina, data, miejsce zgonu oraz zgłoszenia zgonu [domyślnie data pochówku],
- 2) imię, nazwisko, wiek, status (zawód), stan cywilny (czasem imię, nazwisko małżonka i imiona dzieci), miejsce urodzenia (w pierwszej połowie XIX w. podawane rzadko w przypadku osób sędziwych) i zamieszkania zmarłego,
- 3) imiona, nazwiska, status (zawód), miejsce zamieszkania, rodziców zmarłego (w pierwszej połowie XIX w. podawane rzadko w przypadku osób sędziwych), z informacją czy żyją,
- 4) imiona, nazwiska, wiek, zawód (status), miejsce zamieszkania świadków, z ewentualnym podaniem związków rodzinnych ze zmarłym (w zależności od wieku zmarłego zgon zgłaszał ojciec lub inny krewny),
- 5) imię, nazwisko, funkcja urzędnika stanu cywilnego oraz jego podpis wraz z podpisami wymienionych w akcie, o ile umieli pisać (bardzo rzadko).

Przykład:

- Ad 1) godz. 4 po południu, 3/15 kwietnia 1871 r., Gąsiory; godz. 1 po południu, 7/19 kwietnia 1871 r. Wielenin,
- Ad 2) Mikołaj Wieczorek, lat 89, wdowiec, urodzony we wsi Dąbrowie, zamieszkały przy synu w Gąsiorach,
- Ad 3) Szymon i Zuzanna Wieczorkowie, zmarli,
- Ad 4) Józef Wieczorek lat 30, właściciel wsi Gąsiory, Tomasz Siekacz lat 38, służący, zamieszkali w Gąsiorach,
- Ad 5) ks. Słodkowski, utrzymujący akta stanu cywilnego, który podpisał akt zgonu wraz ze świadczącym Józefem Wieczorkiem, na marginesie aktu znajdują się adnotacje dokonane przez duchownego-urzędnika uzupełniające (wiek pierwszego świadka) i korygujące (jego podpis pod aktem) treść dokumentu¹⁷ (zob. ryc. 6).

Ryc. 6. Akt zgonu Mikołaja Wieczorka z 1871 r.
Źródło: APL, USC Wielenin, 1871, zgony, nr 16

¹⁷ APL, USC Wielenin, 1871, zgony, nr 16.

Nie wszystkie akty w księgach stanu cywilnego w XIX w. zawierają wyżej wymienione informacje, co wiązało się z brakiem wiedzy świadków oraz samego urzędnika.

PRZYDATNOŚĆ METRYK I AKT STANU CYWILNEGO DO BADAŃ

Zapisy metrykalne należą do podstawowych źródeł genealogicznych, które pozwalają na ustalenie relacji pokrewieństwa i powinowactwa. Dzięki nim możemy odtworzyć filiację (pochodzenia jednej osoby od drugiej) i koicję (związki między osobami zawierane w celu wydania potomstwa). Ustalenia genealogiczne zwykle są prezentowane w postaci graficznej, tj. tablic potomków i wywodów przodków¹⁸. Zestawienia te są potocznie określane jako drzewa genealogiczne.

Kompletność ksiąg parafialnych, tj. zachowanie wszystkich trzech serii (chrztów/urodzeń, ślubów i zgonów/pochówków) jest czynnikiem decydującym w poszukiwaniach genealogicznych. Dla powodzenia tych poszukiwań stan zachowania ksiąg jest znacznie ważniejszy od statusu naszych przodków. Pochodzenie chłopskie paradoksalnie (ze względu na mniejszą mobilność tej grupy społeczeństwa – szczególnie chłopów pańszczyźnianych) może ułatwić poszukiwania genealogiczne¹⁹. Ciągłość chronologiczna zachowanych zapisów jest równie ważna. Brak wpisów chrztów, z nawet kilku lat, może uniemożliwić nam odnalezienie metryki chrztu naszego przodka, który rodził się akurat w okresie, dla którego istnieje luka w aktach. Powoduje to, iż mimo zachowanych wcześniejszych metryk nie jesteśmy w stanie połączyć genealogicznie osób w nich zapisanych z postaciami występującymi w okresie późniejszym, zidentyfikowanymi już jako nasi przodkowie.

Bogactwo danych jednostkowych zawartych w metrykach umożliwia ich analizę pod różnym kątem. Na szeroką skalę realizowane są projekty indeksacji ksiąg metrykalnych umożliwiające szybkie odnalezienie podstawowych danych o przodkach²⁰. Księgi metrykalne są także przedmiotem edycji źródłowych²¹. Ułatwia to badaczom amatorom odczytanie i zrozumienie ich treści, szczególnie w przypadku metryk staropolskich, tworzonych w języku łacińskim. Metryki sta-

¹⁸ W. Dworzaczek, *Genealogia*, Warszawa 1959; J. Szymański, *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 1983.

¹⁹ P. Szkutnik, *Podstawowe źródła do genealogii chłopskiej (XIX i XX wiek)*, „Studencki Biuletyn Historyczny” 2001, nr 4, s. 69–79; tenże, *Rodzina chłopska w XIX w. w okolicach Szadku*, „Biuletyn Szadkowski” 2004, 4, s. 7–29.

²⁰ Zob. np.: P. Szkutnik, *Genealogia w Internecie. Przykłady polskich stron internetowych, baz i źródeł dostępnych w sieci*, [w:] *Multimedia a źródła historyczne w nauczaniu i badaniach*, Lublin [w druku].

²¹ Zob. np.: *Metryki parafii św. Marii Magdaleny w Łęcznej*, t. 12, *Liber mortuorum 1737–1791*, oprac. R. Jop, Łęczna 2006; *Księgi metrykalne parafii świętych Apostołów Szymona i Judy Tadeusza w Dmeninie*, t. 1, *Liber baptisatorum, copulatorum et mortuorum parochialis in Dmenin 1635–1679*, oprac. A. Kaczmarek, Dmenin 2008. Czasem publikowane są wybrane metryki, zwłaszcza gdy dokumentują ważne wydarzenia dziejowe, np. wymieniają poległych powstańców. Zob.: *Zgierz. Źródła do dziejów miasta w XIX i XX w.*, oprac. M. Bandurka, Łódź 1976, s. 150–153.

nowią bazę źródłową nie tylko dla genealogów. Struktura zapisów metrykalnych umożliwia ich badanie pod kątem statystycznym. Stąd były już w XIX w. źródłem tego typu danych dla administracji państwowej²², a obecnie są przedmiotem badań demograficznych²³. Zawarte w metrykach dane dotyczące nazewnictwa pozwalają na analizy o charakterze toponomastycznym (nazwy miejscowości, ich ewolucja oraz chronologia funkcjonowania) i, szczególnie, antroponomastycznym (imiona, nazwiska, przezwiska, przydomki)²⁴. Treść metryk stanowi również źródło do historii medycyny. Zapisy przyczyn zgonu informują o epidemiach, ówczesnej wiedzy medycznej, znanych jednostkach chorobowych, jak również o tragicznych, śmiertelnych wypadkach²⁵. Wybór daty ślubu (w tym dnia tygodnia), chrztu i pogrzebu (w stosunku do daty urodzenia czy śmierci), imienia dziecka, świadczą o ówczesnych obyczajach. Dane te uzupełniają badania etnograficzne dotyczące obrzędowości ludowej²⁶. Nazwiska świadków, poza krewnymi, wyznaczają zwykle krąg najbliższych znajomych, przyjaciół, sąsiadów czy osób wpływowych, co czasem wyjaśnia powiązania personalne w środowisku lokalnym. Analiza tego typu związków jest np. przydatna w badaniach prozopograficznych (wzajemnych powiązań i dróg awansu w ramach poszczególnych grup społeczeństwa, np. zawodowych)²⁷.

Metryki są często jedynym źródłem pozwalającym na odtworzenie nazwisk poszczególnych rządców, duchowieństwa parafii, pozwalającym doprecyzować czas pracy w danym probostwie. Są zatem cennym materiałem o charakterze biograficznym²⁸. Świadczą również o funkcjonowaniu kancelarii parafialnej, informując o jej personalu, staranności i systematyczności dokonywania zapisów. Księgi metrykalne są przykładem księgi wpisów, jaka funkcjonowała w okresie staropolskim, a więc są również źródłem do badań nad historią kancelarii²⁹. Funkcjonujące następnie akta stanu cywilnego również zachowały postać księgi wpisów.

²² P. Szkutnik, *Wartość źródłowa akt dziekańskich z XIX w. na przykładzie akt dziekana brzeźnickiego*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 2010, t. 94, s. 287–307.

²³ Przedmiotem analiz może być np. długość życia. Zob.: P. Szkutnik, *Długowieczni mieszkańcy parafii Opole... czy wiek, w którym zawierano małżeństwa*, zob. np.: tenże, *Wczesna żeniączka, czyli związki do 18 r.ż. na ziemiach polskich (przełom XVIII/XIX w.)*. Egzemplifikacje na podstawie metryk parafialnych, [w:] *Antropologia miłości*, t. 5, *Miłość idealna. Miłość dziecka*, red. B. Płonka-Syroka, Wrocław [w druku].

²⁴ Archiwum Uniwersytetu Łódzkiego, P. Szkutnik, *Genealogia Szkutników*, Łódź 2002 [mpis]; tenże, *Źródła kościelne do dziejów Szadku*, „Biuletyn Szadkowski” 2005, 5, s. 111–127.

²⁵ Zob. np.: P. Szkutnik, *Przyczyny zgonów w świetle metryk parafii Opole Lubelskie w końcu XVIII w.*, „Krakowskie Studia Małopolskie” 2011, nr 16, s. 249–265.

²⁶ Zob. np.: K. Górna, *Narodziny, śluby i zgony na Górnym Śląsku w XVIII wieku*, [w:] *Wesela, chrzciny i pogrzeby w XVI–XVIII wieku. Kultura życia i śmierci*, red. H. Suchojad, Warszawa 2001, s. 33–42.

²⁷ Zob. np.: S. Kowalska-Glikman, *Ruchliwość społeczna i zawodowa mieszkańców Warszawy w latach 1845–1861 na podstawie akt stanu cywilnego*, Wrocław 1971.

²⁸ Zob. np.: M. Różański, *Duchowieństwo parafialne archidiaconatu uniejowskiego w XVIII w. Studium prozopograficzne*, Łódź 2010.

²⁹ I. Gieysztorowa, *Wstęp do demografii...*, s. 220–231; H. E. Wyczawski, *Przygotowanie do studiów w archiwach kościelnych*, Kalwaria Zebrzydowska 1989, s. 278.

Zapisywane w metrykach informacje, np. o żołnierzach, mogą pośrednio wskazywać na pobyt jakiejś formacji wojskowej na danym obszarze. Przypominają nazwiska wcielonych do armii carskiej, którzy po odbyciu służby zawierali w swych rodzinnych stronach związku małżeńskie. Akta ślubu wdów po żołnierzach przywołują nazwiska synów ziemi uniejowskiej, którzy zginęli zapewne na krańcach imperium rosyjskiego (zob. ryc. 5). Ze względu na jednostkowe dane, metryki są cennym źródłem do historii regionu. W metrykach pojawiają się np. lokalni właściciele ziemscy (zob. ryc. 6). Nazwy zawodów informują pośrednio o stanie rzemiosła w danej miejscowości. Zapisy mogą uściślać czas pełnienia funkcji publicznych (zob. ryc. 2). Metryki mogą też zawierać innego typu dane dotyczące np. uposażenia kościoła (zapisy – legaty na rzecz kościoła – Spycimierz³⁰) lub klęsk żywiołowych (opis gradobicia – Wielenin³¹). Czasem pojawiają się w nich inwentarze kościelnych ruchomości, są zatem źródłem cennym również dla historii kultury materialnej.

Różnorodność danych zawartych w metrykach i aktach stanu cywilnego oraz dobry stan zachowania tych źródeł pozwalają na przybliżenie losów przodków obecnych mieszkańców gminy Uniejów. Kompletność zapisów metrykalnych niektórych parafii (szczególnie Wielenin) zachęca do prac badawczych. Większy dostęp do tych cennych materiałów, szczególnie staropolskich, umożliwiłaby ich edycja źródłowa, połączona z indeksacją, ułatwiająca odszukanie interesujących danych.

Bibliografia

Źródła

- Archiwum Diecezjalne we Włocławku, Księgi metrykalne par. Uniejów, Księga ślubów 1648–1696, sygn. 73; Księga urodzonych, ślubów i zgonów 1786–1808, sygn. 80.
Archiwum Diecezjalne we Włocławku, Księgi metrykalne par. Wielenin, Księga ślubów 1803–1866, sygn. 7; Księga zmarłych 1803–1868, sygn. 10.
Archiwum Państwowe w Łodzi, Urząd Stanu Cywilnego Wielenin, 1871.
Archiwum Państwowe w Łodzi, Urząd Stanu Cywilnego Wilamów, 1857.
Archiwum Państwowe w Poznaniu oddział Konin, Urząd Stanu Cywilnego Wielenin, 1821.
Archiwum Uniwersytetu Łódzkiego, P. Szkutnik, *Genealogia Szkutników*, Łódź 2002 [mps].
Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Łodzi, Dział zbiorów specjalnych, Akta Urzędnika Stanu Cywilnego. Księga 3 aktów: urodzeń, zaślubin i zejścia parafii w Spicimierzu, pow. turecki 1723–1799, rkps LXXV/5.

Literatura

- Dworzaczek W., *Genealogia*, Warszawa 1959.
Gieysztorowa I., *Wstęp do demografii staropolskiej*, Warszawa 1976.
Górna K., *Narodziny, śluby i zgony na Górnym Śląsku w XVIII wieku*, [w:] *Wesela, chrzciny i pogrzeby w XVI–XVIII wieku. Kultura życia i śmierci*, red. H. Suchojad, Warszawa 2001.

³⁰ WMBP im. MJP w Łodzi, Dział zbiorów specjalnych, Akta USC. Księga 3 aktów: urodzeń, zaślubin i zejścia parafii w Spicimierzu, pow. turecki 1723–1799, rkps LXXV/5, k. nlb.

³¹ ADW1, KM Wielenin, Księga zmarłych 1803–1868, sygn. 10, k. nlb.

- Kowalska-Glikman S., *Ruchliwość społeczna i zawodowa mieszkańców Warszawy w latach 1845–1861 na podstawie akt stanu cywilnego*, Wrocław 1971.
- Księgi metrykalne parafii świętych Apostołów Szymona i Judy Tadeusza w Dmeninie, t. 1, *Liber baptisatorum, copulatorum et mortuorum parochialis in Dmenin 1635–1679*, oprac. A. Kaczmarek, Dmenin 2008.
- Kujawski W., *Rola instytucji kościelnych w życiu miasta*, [w:] *Uniejów. Dzieje miasta*, red. J. Szymczak, Łódź–Uniejów 1995.
- Kuklo C., *Demografia Rzeczypospolitej przedrozbiorowej*, Warszawa 2009.
- Litauer J. J., Przedpelski W., *Prawo cywilne obowiązujące na obszarze b. kongresowego Królestwa Polskiego*, Warszawa 1930.
- Metryki parafii św. Marii Magdaleny w Łęcznej*, t. 12, *Liber mortuorum 1737–1791*, oprac. R. Jop, Łęczna 2006.
- Nowakowski S., *Przepisy o aktach stanu cywilnego na terenie b. Królestwa Kongresowego dla wyznań chrześcijańskich*, Zduńska Wola 1932.
- O aktach stanu cywilnego pismo z polecenia jasnie wielmożnego radcy tajnego P. Muchanow dyrektora głównego przesydującego w kommissyi rządowej spraw wewnętrznych i duchownych dla użytku osób utrzymujących akta stanu cywilnego ułożone*, Warszawa 1858.
- Podręcznik dla użytku osób utrzymujących akta stanu cywilnego*, Płock 1894.
- Przepisy dotyczące się aktów stanu cywilnego w Królestwie Polskiem to iest: wypis z księgi I. Kodexu cywilnego, postanowienie xięcia namiestnika królewskiego i wzory do zapisywania aktów*, Warszawa 1826.
- Różański M., *Duchowieństwo parafialne archidiakonatu uniejowskiego w XVIII w. Studium prozopograficzne*, Łódź 2010.
- Rzewski A., Szwareman I., *Przewodnik dla urzędów stanu cywilnego uzupełniony tekstami obowiązujących na wszystkich ziemiach polskich ustaw, rozporządzeń i okólników oraz wzorami aktów i formularzy*, Łódź 1923.
- Szkutnik P., *Długowieczni mieszkańcy parafii Opole Lubelskie w końcu XVIII wieku w świetle metryk pochówków (pogrzebów)*, [w:] *Společno-gospodarcze uwarunkowania i konsekwencje wydłużania życia ludzkiego w Europie Środkowej w czasach nowożytnych. Zielonogórskie spotkania z demografią 2*, red. H. Kurowska, Zielona Góra 2011.
- Szkutnik P., *Genealogia w Internecie. Przykłady polskich stron internetowych, baz i źródeł dostępnych w sieci*, [w:] *Multimedia a źródła historyczne w nauczaniu i badaniach*, Lublin [w druku].
- Szkutnik P., *Podstawowe źródła do genealogii chłopskiej (XIX i XX wiek)*, „Studencki Biuletyn Historyczny” 2001, nr 4.
- Szkutnik P., *Przyczyny zgonów w świetle metryk parafii Opole Lubelskie w końcu XVIII w.*, „Krakowskie Studia Małopolskie” 2011, nr 16.
- Szkutnik P., *Regionalny poradnik genealogiczny – stan zachowania ksiąg metrykalnych parafii rzymskokatolickich w gminie Uniejów*, „Biuletyn Uniejowski” 2012, 1.
- Szkutnik P., *Rodzina chłopska w XIX w. w okolicach Szadku*, „Biuletyn Szadkowski” 2004, 4.
- Szkutnik P., *Wartość źródłowa akt dziekańskich z XIX w. na przykładzie akt dziekana brzeźnickiego*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 2010, t. 94.
- Szkutnik P., *Wczesna zeniaczka, czyli związki do 18. r.ż. na ziemiach polskich (przełom XVIII/XIX w.). Egzemplifikacje na podstawie metryk parafialnych*, [w:] *Antropologia miłości*, t. 5, *Miłość idealna. Miłość dziecka*, red. B. Płonka-Syroka, Wrocław [w druku].
- Szkutnik P., *Źródła kościelne do dziejów Szadku*, „Biuletyn Szadkowski” 2005, t. 5.
- Szymański J., *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 1983.
- Wyczawski H. E., *Przygotowanie do studiów w archiwach kościelnych*, Kalwaria Zebrzydowska 1989.
- Zgierz. *Źródła do dziejów miasta w XIX i XX w.*, oprac. M. Bandurka, Łódź 1976.
- Żerek-Kleszcz H., *Dzieje miasta w XVII i XVIII wieku*, [w:] *Uniejów. Dzieje miasta*, red. J. Szymczak, Łódź–Uniejów 1995.

**REGIONAL GENEALOGY HANDBOOK – CONTENTS
AND USEFULNESS FOR THE STUDY OF BIRTHS, MARRIAGES
AND DEATHS REGISTERS IN ROMAN-CATHOLIC PARISHES**

Summary

Registers of births, marriages and deaths contain primary genealogical data, such as names, surnames, dates of birth and death, places of residence, names of parents, witnesses and church registrars. This type of information is a valuable source supplementing the history of a region. The data can be analysed from various angles and for different purposes: biographical, genealogical, demographic, anthroponomastic and toponomastic. The information obtained is particularly useful for researchers studying the history of the registry, medicine, material culture and ethnography.